

Abielu saab briljantse sära 60 aastaga. 20. augusti keskpäeval astub Kadrina Katarina koguduse pühakojas altari ette auväärne paar, et tähistada briljantpulpapäeva. Aino ja Endel Balder olid samas paigas särav noorpaar heitlikul ajal – 1943. aasta 21. augustil. Aino ja Endel kohtusid Tallinnas. Ei sõjad, ei lähedaste kaotused, küüditamine ega muud raskused ole iial takistanud inimestel teineteiseleidmist ning abiellumist.

Endel Balder sündis 28. aprillil 1919 Kadrinas. Tema isa **Jüri Balder** oli Kadrinas tuntud ja hinnatud kaupmees ning ühiskonnategelane (vt Kodukant, detsember 2002). Endli ja noorema venna Eino lapsepõlv mööduski Kadrinas. Õpiti Kadrina koolis, töökasvatust saadi kodus esmalt karjapoistena, rammu kasvades aga isale kuuluvas saeveskis. Peale Kadrina kooli lõpetamist jätkas Eino õpinguid Rakveres, Endel aga Tallinna Linna Poeglaste Kommertsgümnaasiumis. Elupaigaks oli onu kolonel August Balderi avar poissmehekorter. Aasta 1938-39 möödus Tondi Sõjakoolis suurtükiväeohvitseri eriala õppides. Peale sõjakooli oli kohustuslik teenistus veel kaks korda pool aastat. See möödus Narvas ratsaväelasena nooremaid koolitades. Selle aasta augustis kirjutati alla baaside leping Venemaaga.

Kadrinas oli juba Jüri Balderi äri natsionaliseeritud, kuid ta töötas oma kaupluses edasi. Endel Balderi edasine elu kulges Tallinnas Pagari tänavas KGB vastasmajas asuvas Mõõdu- ja Kaalu Kojas töötades ja õhtuti tehnikaülikoolis majandusteadust õppides. Elupaiga leidis ta perekond Univeri juures Aia tänavas. 1941. aasta suvel – vanemate ja venna sund- väljasaatmise ajal – oli Eino Balder samuti pealinnas, kus koos sõpradega pääses arreteerimisest üle noatera. Saatuse tahtel oli ta tunnistajaks Univeride mõnitavale küüditamise proteduurile. Päev peale saatuslikku 14. juunit sõitis ta öise rongiga Kadrinasse, kus leidis eest rüüstatud kodumaja. Ettevaatuse mõttes ööbis ta kuuri keldris, sealt hommikul välja piiludes nägi kodutrepil paari kohalikku meest kompsudega välja hiilimas. Ema poolt heas korras hoitud majapidamisest oli mõndagi võtta, näiteks lauahõbedat.

Möödukoja spetsialistina sai Endel Balder mobilisatsiooni pikendust. Augustis 1941 naasis ta Kadrinasse ja sai isale kuulunud kaupluse omanikuks ning asus äri taastama. Abiks oli abikaasa Aino, kes pidi pärast mehe sundmobiliseerimist veebruaris 1944 üksi toime tulema. Narva lahingutes oli õnne ellu jääda, Sinimägede möllust päästis aga haigestumine. Järgnes ravi sõjaväehospitalis, mis juhtumisi asus Kadrina uues koolimajas.

1944. aasta 6. juunil sündis tütar Ene. Aga rahulikku elu polnud loota. Haigla evakueeriti Tallinna, sealt edasi laevale. See laev oli üks paljudest, mis koos reisijatega merepõhja läks. Saatuse käsi säästis aga Endel Balderit, sest ta lahkus enne laevalt, hankis koti suhkru eest tuletõrje-auto ja suundus Kadrinasse järele abikaasale ja tütrele, nagu neile varem lubanud oli.

Augustis kiirustasid saksa väed lahkuma ka Kadrinast. Koolimaja püüti põlema panna ja teisi hooneid õhkida. Isegi laternapostidesse puuriti auke, et sinna lõhkeainet toppida. Heino Balder oli auastmelt kõrgem seda tegevust kamandanud saksa ohvitserist. Tal oli julgust pärida, mis toimub. Et rahal polnud väärtust, aitas kaup. Sel puhul oli abi paarist pudelist viinast. Pole teada, kas mõjus viin või oli sakslastel lihtsalt tuli takus, aga terveks jäid kõik majad – Balderi pood, jaamahoone, Kärmiku maja.

Aino Balder oli aga koos pisitütrega lahkunud viimase rongiga Tallinna. Endel Balder asus taas tee pealinna poole. Maha tuli jätta kogu taastatud äri – viis vagunit soola, kartuleid ja muud kaupa. Tänu tuletõrje-masinale pääseti teetõketest läbi. Juhus tõi teele haavatud sõduri, kelle onu oli laevakapten. Puksiirilaeval „Loksa” lahkuti Tallinnast. Öine tormine meri tõi jubedaid elamusi, nii et otsustati oodata hommikut Hiiumaa varjus. 24. septembril 1944 jõutigi läbi raskuste Rootsima randa. Algas pagulaselu.

Polnudki tähtsust asjaolul, kas pagulasleib oli kibe või magus. Tähtsust omas vaid elu! Ene Balder oli vaid napilt neljakuune. Peale kahte-kolme kuud pagulaslaagris algas iseseisev elu. Tuli leida töö, õppida selgeks rootsi keel. Maailmas on aastakümnete jooksul olnud kümneid tuhandeid pagulasi. Kodumaad ei unusta neist keegi, olgu poliitiline surve milline tahes. Nii ka perekond Balder, kes juba 1970ndatel aastatel sai taaskohtuda noorema venna Eino Balderiga. Eesti Vabariigi taaskehtestamine võimaldas neil taastada omandiõigused veel allesolevale Kadrinasse jäänud varale. Sunniviisiliselt kujundatud inimsaatusi ja kaotatud elusid taastada ning uuesti elada ei ole paraku inimkonna võimuses.

Tiiu Uusküla

MTÜ Neeruti Selts